

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד 65050 Tel Aviv 61650 – טל: 03-6749322 – טל: 61650
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

פברואר 2018

קבר קורבנות בונקר ארגון יהודי לוחם, אי"ל - ŻOB

המחבר: Wiesław Paszkowski, המחלקה להיסטוריה במרכז לתיעוד של מוזיאון צ'נסטוהובה.
תרגום לעברית ועריכה: אלון גולדמן, יו"ר ארגון יוצאי צ'נסטוהובה בישראל

באפריל 1966, במהלך תיקון המדרכה בצומת הרחובות נדז'צ'נה ויסקרובסקה, מצאו העובדים מספר רב של שרידי אדם בחפירה רדודה באורך 40 מטר. ב-21 באותו חודש נערכה הלוויה של שרידים. הלוויה יצאה מבית הלוויות ברחוב גריבלדי 18 לבית הקברות היהודי. הזמן הקצר שחלף ממציאת השרידים ועד הלוויה הראה כי לא היה כאן ספק מי הם הקבורים. זה היה כל כך חשוב כי באותו אתר היה בית קברות בו נקברו קורבנות מגפת חולירע מהמאה ה-19. הספק לא היה קיים מאחר ועל שרידי הגופות שנמצאו היו עקבות ברורים של ירי.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

העדר, ובמידה רבה יותר, אי דיוקים של מידע, מובילים אותנו לעשות הנחות. השגיאה הבסיסית של התאריך של המצבה (25.7 ולא 25.6 מועד חיסול הגטו הקטן – א.ג.) מהווה קושי נוסף.

חשיבות רבה לסיוע זיהוי השרידים היה מקום הימצאם: ביציאה מרחוב נאדז'צ'נה, ליד הבתים מספר 86, 88 ו-90, מסוף אוקטובר 1942 היה הגטו הקטן. לכאן העבירו הגרמנים את היהודים שנותרו בחיים לאחר הגירוש לטרבלינקה (חיסול הגטו הגדול – א.ג.) והרציחות ההמוניות שהיו בגטו צ'נסטוחובה. המחנה (הגטו) הוקף בגדר בנויה מעמודי בטון ותיל דוקרני. מחוץ לגטו, כיכר "שוק וורשה" הידוע גם כ (plac) Nowy Rynek (Daszyńskiego) שימש ככיכר המחנה בה היו המיסדרים. הכניסה לגטו הקטן היתה דרך מעבר צר, לא היה שם שער, אלא מחסום עשוי מקורות -עץ וגדר תיל, שנסגרו ונמשכו לאחור.

"שוק וורשה", כיכר גדולה ששימשה בעבר ככיכר השוק, היתה נטושה לחלוטין. הכיכר היתה צמודה לרחובות גרנצ'רסקה ויאסקרובסקה. כאן למעשה היה צריך להתחיל מחנה העבודה העתידי, ובו עמודי בטון הנעוצים באדמה, אליהם היו מחוברים סלילי תיל צפופים. היה שם מחסום בנוי מקורות עץ מחוברים עם תיל דוקרני שניתן להזיזו הצידה על מנת לאפשר כניסת עגלות. אותם עמודי בטון עם תיל דוקרני הונחו ליד רחוב נדרז'צ'נה.

בבית בנדרז'צ'נה 88 התאכסנו עובדי ה (Möbellagr) (מעבעלאגר – מחסן הרהיטים). עד מהרה, ככל הנראה במרתפים, הקימו מקומות מסתור, אליהם הבריחו זקנים, נשים וילדים, שלא יכלו עוד להתאכסן ב (Möbellagr). מאוחר יותר על הבית הזה והבית השכן השתלט הארגון היהודי הלוחם (ŻOB – אי"ל - ז'ידובסקה אורגניזציה בויובה) שהוקם בסוף 1942

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

(הוקם בין היתר על ידי עובדי ה Möbellagr). מטרתו של אי"ל היתה להתנגד לגרמנים במקרה שינסו לחסל את הגטו הקטן. נבדקו אפשרויות הבריחה מן הגטו הקטן, ולשם כך נחפרו מנהרות המוליכות אל מחוץ הגטו. הכניסה לאחת המנהרות היתה בבית בנדרז'צ'נה 88. כאן היה גם מחסן הנשק הראשי של אי"ל. מאחר שהתברר כי יצור כלי הנשק בגטו הינה קשה מדי, כלי הנשק שהיו ברשותם נקנו או נגנבו. באותה תקופה נמשך בעיקר יצור רימוני יד. הנשק נשמר במחסן.

על כך שהיהודים חמושים ויכולים להשתמש בנשק התברר לגרמנים ב 4 בינואר 1943, לאחר ההתקפה של מנדל פישלביץ ואייצ'ק פיינר. האחראי על הגטו הקטן, סרן דגנהרדט, את האחריות על הגטו הקטן ל *Überschärr*, שהיה צייתן, אכזרי ופרימיטיבי. עם זאת, זה קרה רק לאחר מרץ או אפילו במאי 1943. המקרה הראשון הידוע כתוצאה מהשינוי היתה הפעולה נגד מאכל בירנצוויג ב 8 ביוני 1943.

המשטר בגטו הלך והחמיר. כמפקדים החדשים של הגטו נתמנו מפקדי המשטרה Schutzpolizei לעניינים פוליטיים קסטנר ולאשינסקי, שידעו היטב את השפה הפולנית ובזכות זה היו בקיאים היטב בחיי הגטו. מהר מאד התברר שמימתם העיקרית היתה לחשוף את הארגון הלוחם. הפרטיזנים הגבירו את ערנותם, התארגנו לעתים קרובות בקבוצות קטנות ועקבו מקרוב אחר אותם יהודים שפנו אל שני מפקדי המשטרה.

לוחמי אי"ל גילו כי השוטר היהודי רוזנברג משתף פעולה עם הגסטפו והרגו אותו ב 21 ביוני 1943, אך זה היה מאוחר מדי. הגרמנים כבר ידעו את מיקומם של הבונקרים והמנהרות, הם ידעו הרבה על פעילות הארגון היהודי הלוחם. הארגון השתמש במשאית שכורה כדי לשלוח נשק לקבוצות שהיו ביער. הנהג הגרמני דווח על כך למשטרה ואת המשאית עצר הגסטאפו. בקרב היריות נהרג פינק סמסונוביץ', לולק בלנק הצליח להימלט, והארי פוטסיביץ' נפל לידי הגסטאפו. לאחר עינויים הועמד הארי בחלון בניין המשטרה היהודית וכל יושבי הגטו נצטוו לעבור לפניו. הארי לא בגד ולא הסגיר אף אחד. הוא מת בדרך למקום ההוצאה להורג.

הגרמנים תקפו את הגטו הקטן בערב ה 25 ביוני 1943. הם התגברו על ערנותם של הלוחמים בכך ששלחו חזרה לגטו קבוצות קטנות של פועלים כדי לחקות את החזרה הרגילה מהעבודה של משמרת היום. כאשר הכוננות בוטלה, בשעה שהלוחמים עזבו את מקומות המסתור, והנשק הונח במחסן, מכוניות משטרה נכנסו לגטו. ראשית, הם תקפו את הבונקרים בנדרז'צ'נה 86 ו- 88, שם נמצא המפקד מויטק זילברברג. כמעט כל אלה שנמצאו בבונקרים נהרגו, ומויטק זילברברג שנפצע התאבד. עכשיו הגרמנים החלו לירות בכל האנשים שהיו ברחובות. חיסול הגטו הקטן, סלקציות, טרנספורטים והמשך הירי נמשך עד ליום המחרת. אנשים רבים עדיין הסתתרו בבתים, במרתפים ובעליות הגג. את חלקם הצליח דגנהרדט לפתות לצאת בהכרזו על "חנינה" (לאחר שלושה ימים הורה לירות בכל אלה שיצאו ונתפסו בגלל הכרזתו על ה"חנינה"). אבל חיסול הגטו, שריפת והריסת הבתים נמשך עד חודש יולי.

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוהוב (דור ההמשך ער) בישראל
 Association of Częstochowa District Jews in Israel
 ת.ד 65050 Tel Aviv 61650 – Tel: 03-6749322 – טל: 61650 – טל: 03-6749322
 E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

בעת חיסול הגטו הקטן היו כ 1,500 קורבנות. מדוע, אם כן, ניתן כבוד לשרידי כמה עשרות מתים? אחרי הכל, למצבה יש צורה של אנדרטה. יהודי צ'נסטוהובה כנראה חשבו שהם מכבדים את הלוחמים האמיצים ביותר של הגטו הקטן. ייתכן אף שמפקד הארגון היהודי הלוחם, מויטק זילברברג, קבור במקום זה.

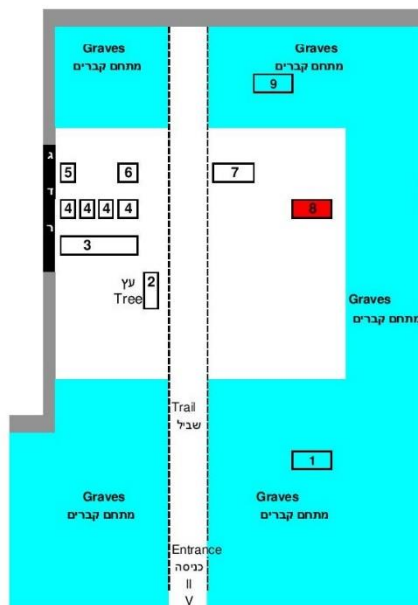
רבקה גלנץ

מויטק זילברברג

מתחם קברי אחים - בית העלמין היהודי בצ'נסטוהובה
 Mass Graves complex - the Jewish cemetery in Częstochowa

15.5.2018

ארגון יוצאי צ'נסטוהוב בישראל
 ת.ד 65050
 תל אביב 6165001
 טל נייד: 054-5629355

- 1 קבר האדמו"ר מפילץ - הרב יוסטמן
Rabbi Justman Grave
- 2 קבר הרב נחום אש
Rabbi Nachum Asz Grave
- 3 קבר אחים קורבנות האסאג והגטו הקטן - 20.7.43
Mass Grave of Hasag & Small Ghetto victims - 20.7.43
- 4 קברי אחים אינטליגנציה - 20.3.43
Mass Graves of Intelligence - 20.3.43
- 5 קבר אחים 6 הפרטיזנים - 19.3.43
Mass Grave the 6 Partisans - 19.3.43
- 6 קבר אחים תוקפי הרכבת - 22.4.43
Mass Grave - Ostbahn Operation Victims - 22.4.43
- 7 קבר אחים אי"ל - ארגון יהודי לחם - 4.1.43
Mass Grave ŻOB - Jewish Fighting Organization - 4.1.43
- 8 קבר אחים אי"ל - לוחמי הבונקר - 26.7.43
Mass Grave - ŻOB, Bunker victims - 26.7.43
- 9 קבר קורבנות הפוגרום בקיילצה - גרושקה ורמבק - 4.7.46
The Kielce Pogrom victims 4.7.46 - Gruszka & Rembak

הגדר בעורף הקברים 5,4,3 שמשה כמקום הצגה להורג
 The fence at the back of Mass Graves 3,4,5 served as an execution wall

התאחדות יוצאי מחוז צ'נסטוחוב (דור ההמשך ער) בישראל
Association of Częstochowa District Jews in Israel
ת.ד. 65050 תל אביב 61650 – טל: 03-6749322 – P.O.B 65050 Tel Aviv 61650
E mail: czestochowajewsinisrael@gmail.com

דער ערדישער איבערבלייב, די ביינער פון יידן קדושים,
געפונענע אין דעם בונקער אויף נאדזשעטשנע גאס, נומער
82-88. אין דעם דאָזיקן בונקער זיינען אומגעקומען
200 יידן

תרגום מאידיש: "שרידי עצמות יהודים קדושים, שנמצאו בבונקר ברחוב נאדזשעטשנא מספר 82-88. בבונקר
הזה נרצחו 200 יהודים"

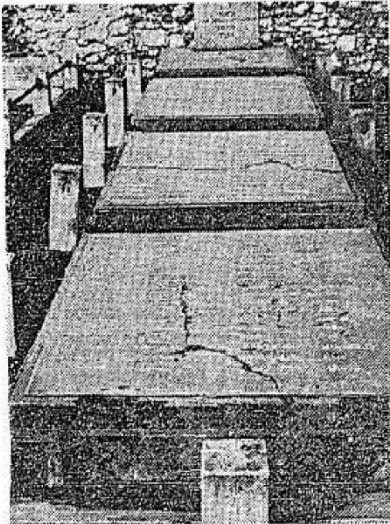
הקבר ההמוני נתגלה – מתי יתגלו הפושעים?

„השטן מצ'נסטוכוב" נידון למאסר-עולם, אך המערב-גרמנים „עדיין חוקרים" בפרשת הרוצחים האחרים, ששמותיהם נמסרו להם מישראל

— מאת מ. מייזלס —

פועלים בעיר הפולנית צ'נסטוכוב, שנשקטו באחרון צהר המזלות ביום פלישת הרחובות יסקורובסקה וני דז'בשנה, נתקלו בגל של עצמות. תוך כדי כך גילו קבר הג'ני באורך 15 וב- רוחב של הנישה מטרים — קבר שחיפשו במשך 21 ש- נים ולא מצאוהו.

היו אלה שרידים מקרבות יוריים שחוסלו בשנת 1943 בגיטו הקטן של העיר. במקום ובסביבתו נמצאו עצמותיהם של מאות תושבי הגיטו — של אלה שנורו במקום (בו היה במונו השוק הקטן והבאו לי- סלקציות), כשהיתר הובאו לי- חיסול לבית הקברות המקרי מ, או לטרבינקה, ושל אני שי המחמרת היהודית, שהס- תחרו בבונקרים בשלושה ב- תים ברחוב גרנצ'סקה 86, 88 ו- 90, אנשי ה„שופוליצ'יי" ל- גרמני השליכו את הגויות לי- בורות סיד. לאחר חיסול הגי- טו, ביולי 1943, הובאו מומחים משלוח העלית, שפוצצו את הבתים בסביבה — והמורות כוסו מהריסות הבניינים.

קברי-האחים של אנשי האינטליגנציה היהודית בגיטו צ'נסטוכוב

לאחר 23 שנים נתגלה הק- בר ההמוני — במקרה. לאחר 23 שנים הועמד ה„שטן סצ'ני" סטוכוב, מפד ה„שופוליצ'יי" בעיר זו, האומצמן פאול די גהרט, שהיה אחראי באותם ה- ימים לחיסול הגיטו — לפני בית משפט בעיר הגרמנית לינבורג — ונידון למאסר עולם עם על- בדות סודי. העתונות הפולנית נתנת פירסום רב למתיבות פרשיות זו ופירסמה גם תמיר

וחתושת לגיטו. יום לפני תי- סול הגיטו הקטן ביולי 1943 תלשין מישוה לגרמנים על נכחותם של מארטיוזאנים יי- תדיים בבתיים אלה, אנשי ה- „שופוליצ'יי" במדיחה הירי- קים, בפיקודו של דגנהרט, ה- קיפו את שלושת הבתים. הם ירו בכל אדם שמוצאו היה, אחר כך הציתו אותם. היה שעקבותיהם לא נתגלו וכי- הלהבות התפשטו, ניסו לק- פון מבעד לחלונות. דגנהרט ואנשיו ירו בהם בשעת קפי- צתם. גויותיהם הושלכו לברי- רות הסיד בקרבת המקום. כי- יום מתרוממים כאן — לפי התיאורים והתמונות של גוט- מן — בניינים מודרניים והי- כי"ר נקרא בשם „גיבורי ה- גיטו".

עד כה נתגלו רק מעטים מהפושעים הנאציים שפעלו ב- תקופת מלחמת העולם השני- ייה בצ'נסטוכוב. כמה מהם — כמו שמידט, קסטנר ושבי- לסקי — נשפטו על ירי ה- פולנים, נידונו למיתה ונתלו בעיר זאת. בשנות החמישים גילה בעל גרניה בתל-אביב, יעקב בנצ'וביץ, בגרמניה את עקבותיו של אחד מפושעי ה- גיטו, איש ה„ס.ס. וילי אוני- גלבק, שרצח יהודים רבים. ב- משפטו של אנקלבי, שנערך בהאנאו, חקרי אותו בנצ'וביץ, במהלך עדותו, בקשר למקום הימצאו של דגנהרט, אחר כך פנה אל ראש המוסד להיפוש פושעים נאציים בלודז'נסבורג, ד"ר ארווין שילה, ומסר לו כל הודע על דגנהרט, כצבון זמן מה נתגלה דגנהרט במוסד לחולי-רות, אולם במרוצת ה- זמן נמצא, כי דגנהרט שפוי בדעתו ורק נכנס למוסד כדי להתחמק מרודפיו.

חיס את „הסאראבולום" שלו ועשה את המלאכה כמו ידיו, 50' אלק תושבי הגיטו העברו בשנים אלו, בפיקוחו של דגנהרט, למתנה התשמדה בטרבינקה או חוסלו בבית- הקברות המקומי. עם האחר- ים נמנו כ-130 אנשי האינ- טליגנציה היהודית, במכרואו 1943 פרסם דגנהרט הודעה ב- גיטו, שלפיה ייערכו חילופי- ארחים גרמניים, החיים ב- פלשתינה, ביניהי הגיטו, ש- יש להם קרובים בארץ זאת. הוא מנה לאינטליגנציה בני- טו להירשם לצורך זה. נר- שמל רופאים, עורכי-דין ובעי- לי מקצועות חופשיים, אחרים, במורים הם רוכנו יחד עם נשותיהם וילדיהם בגיטו. דג- נהרט הוביל אותם עם הפצרי- הם לרחוב וארשאבסקה, סא- חורי הגיטו, לפתע פרצו אני- שי מטמרה ואקראינים סוד- כתיים, ולקחו את היהודים לי- שוק — ומשם לבית הקברות. אחר כך נודע, כי הם הומתו במקום. לאחר המלחמה נתגלו עצמותיהם וגם עצמות תושבי- גיטו אחרים, שחוסלו בבית- הקברות בסקודת דגנהרט. כי- ורו להם במקום קבר המוני ו- התקינו לחות לזכרם.

בורות-הסיד

כל הזמן חיפשו את בורות- הסיד, שבתן הוטמנו גויות ה- קרבנות שנחרטו על ידי דגנ- קרט ואנשיו בגיטו. בנייתן ה- יו גויותיהם של אנשי המחז- רת היהודיים שפעלו בבוגי- קרים בשלושה בתים, בונקרים אלה היו מחוברים עם הרובע הלא-יהודי של העיר באמצעות תעלות, שדרךן הוברחו נשק

נות מגליהעצמות שנחשף ב- עינויים קשים לתחזיק מעמד עד שהעיר שחררה על ידי הצבא האדום. הם היו עדי ר- אייה לקציות השונות, שכוו- עי במקורות ובנוכחותו של ד- נגהרט בשנת 1942 ו-1943 הם במקום זה, בשוק הקטן, הם ראו במו עיניהם כיצד דגנ- קרט סובב ב„אלאנסיות" את מקלו שמאלה וימינה בשעת הסלקציות. כיצד הוא נתן הו- ראות לאנשיו לירות בוקנים וקונות, וכיצד הוא שלף לעי-